

Ющенко Н.К. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

1. Зовнішньоекономічна політика держави: зміст і цілі.
2. Зовнішньоторговельна політика держави, її основні типи і інструменти.
3. Державне регулювання міжнародного руху факторів виробництва.

1. Зовнішньоекономічна політика держави: зміст і цілі.

Динамічний розвиток економіки жодної країни неможливий без участі у системі міжнародних економічних відносин. Інтеграція національної економіки в систему світогосподарських процесів позитивно впливає на розвиток країни, сприяє підвищенню технічного рівня виробництва, раціональному використанню природно-сировинних ресурсів, ліквідації дефіциту окремих товарів, а відтак і підвищенню рівня життя населення.

Світова економіка дедалі більшою мірою визначає особливості розвитку країни. В сучасних умовах проблеми світового господарства об'єктивно зайняли одне з центральних місць у політиці більшості держав, що пояснюється зростаючою взаємозалежністю національних економік. Господарства різних країн стали стійко залежати одне від одного, оскільки значно зросло переміщення через кордони товарів, послуг, капіталу, робочої сили, більш інтенсивним став обмін інформацією і технологіями. У результаті сформувався такий світовий простір, де внутрішня галузева структура країн визначається з урахуванням глобальної кон'юнктури, а економічні підйоми і спади набувають всесвітніх, загальних масштабів.

Рух товарів, послуг, капіталу, робочої сили, що має місце у світовому господарстві, приносить доходи його учасникам. Неучасть країни у міжнародних економічних відносинах призведе до втрати можливої частки світового доходу, а також можливостей вирішувати внутрішні економічні проблеми, використовуючи досвід, допомогу інших країн, створює загрозу відставання у сфері науки, техніки, виробництва. Цим пояснюється необхідність активного включення України у світові економічні процеси. Більша економічна відкритість національного господарства, яку однозначно реалізує Україна, означає поглиблення та урізноманітнення форм, а також розширення обсягів його взаємодії із зовнішнім світом.

Державна зовнішньоекономічна політика є певною відповіддю на посилення впливу світового господарства на національний економічний розвиток. У всіх країнах більшою чи меншою мірою держава приймає активну участь у регулюванні зовнішньоекономічних зв'язків, стимулюючи, чи обмежуючи їх розвиток в цілому, з певними країнами або окремих форм міжнародних економічних відносин, видів товарів та послуг. Це регулювання спрямоване на забезпечення захисту інтересів країни та суб'єктів її зовнішньоекономічної діяльності, створення для останніх рівних можливостей розвивати всі види підприємницької діяльності та напрями використання

доходів і здійснення інвестицій, на розвиток конкуренції та ліквідації монополізму.

Зовнішньоекономічна політика – це діяльність держави, направлена на регулювання і розвиток економічних відносин з іншими країнами.

Зовнішньоекономічна політика нерозривно пов'язана з внутрішньою економічною політикою. Її стратегія і тактика визначається тими проблемами і завданнями, що вирішуються економікою всередині країни.

Головна мета зовнішньоекономічної політики держави – це створення сприятливих зовнішніх умов для ефективного розвитку економіки всередині країни. Тобто зовнішньоекономічна політика є не самоціллю, а засобом розвитку національної економіки.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішувати більш часткові завдання:

- Пошук і закріплення оптимальної участі країни у міжнародній спеціалізації. Сучасна зовнішньоекономічна політика держав виступає як постійний процес складного пристосування структур національних економік до більш динамічної структури світового господарства. Такому пристосуванню, що призводить до зміни структури національного господарства, суперечать як виробництво, що об'єктивно прагне до стабільності, так і ті дії уряду, що спрямовані на захист відносно слабких вітчизняних галузей від іноземної конкуренції. У цьому знаходить відображення суперечливість короткострокових (захист національних підприємств, більш комфортні умови для їх функціонування на внутрішньому ринку) і довгострокових (прогресивні структурні зміни в національній економіці, підвищення ступеня її сумісності зі світовою економікою) наслідків зовнішньоекономічної політики держави.

- Сприяння зміцненню позицій національних виробників на світовому ринку, створення для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності рівних можливостей розвивати усі види підприємницької діяльності, напрями використання доходів і здійснення інвестицій. Особливої уваги потребує підтримка і стимулювання експортної діяльності вітчизняних підприємств.

- Захист національної економіки та її суб'єктів від негативного впливу зовнішніх факторів (циклічних падінь, різких коливань валютних курсів, швидкого та масового проникнення закордонних товарів, робочої сили на національний ринок, недобросовісної конкуренції, недружніх дій інших держав тощо), підтримка національної економічної безпеки.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою цілої низки інструментів, що дозволяють впливати як на обсяги, структуру і напрямки власних зовнішньоекономічних зв'язків, так і на зовнішньоекономічну політику інших держав. До вказаних інструментів належать закони України (наприклад, "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про єдиний митний тариф", "Про іноземні інвестиції", "Про захист іноземних інвестицій" та ін.), державний бюджет і податки, державне кредитування, страхування і субсидування експорту, акти тарифного і нетарифного регулювання, контроль за цінами, ліцензування, валютно-фінансові інструменти, режими валютного курсу, валютні інтервенції, рівень

конвертованості валюти, переговори, угоди з іншими державами тощо[10, с.21, 74].

У регулюванні зовнішньоекономічних відносин держава використовує як прямі, так і посередні (непрямі) методи.

Таблиця

Методи регулювання зовнішньоекономічних відносин

Прямі (адміністративні) методи	Посередні (економічні) методи
<p>Передбачають пряму вказівку і обов'язкове виконання наказів, рішень, обмежень держави. Адміністративні методи пов'язані з необхідністю регулювати деякі види економічної діяльності з метою захисту інтересів громадян, споживачів, суспільства в цілому, природного середовища.</p> <p>До них належать ліцензування, квотування, норми, стандарти, граничні нормативи, специфічні вимоги до товару, упаковки і маркірування, зобов'язання самообмеження експортних поставок, бюрократичне ускладнення митних процедур, блокади, ембарго (повна заборона зовнішньоекономічної діяльності), санкції та ін. Доцільність використання адміністративних методів значно зростає за умов економічної нестабільності, зростання дефіциту, інфляції. Їх використовують, як правило, протягом короткого терміну і відмовляються за умов зміни ситуації.</p>	<p>Направляють діяльність суб'єктів у необхідне русло, створюючи умови, за яких те, що необхідно суспільству, стає вигідним суб'єкту. Тобто вони діють через ринковий механізм. Використання економічних методів дозволяє суб'єктам ринку реалізувати право на вільний вибір своєї поведінки.</p> <p>До них належать митні тарифи, збори, пільгові кредити, державні гарантії, податкові пільги експортерам, субсидії. Особливе місце серед економічних методів посідають валютні обмеження, регулювання валютного курсу, які можуть стимулювати або стримувати зовнішньоекономічні відносини країни, впливаючи на зовнішню торгівлю, рух капіталів і кредитів, переказ прибутків, податкових і інших платежів. Посередні методи більш доцільні і ефективні, як правило, в період стабілізації економіки, підйому.</p>

Суб'єктами, що розробляють і реалізують заходи зовнішньоекономічної політики, впливають на зовнішньоекономічні відносини, є адміністративні державні органи. Кожна країна має певні особливості системи органів державної влади, але в цілому має місце перевага спільних інститутів, рис і принципів. У кожній країні вищі законодавчі органи (в Україні – Верховна Рада) приймають закони, що регулюють зовнішньоекономічні відносини, ратифікують відповідні міжнародні угоди (наприклад, про вступ України до СОТ), виділяють фінансові ресурси для реалізації зовнішньоекономічної політики (наприклад, стимулювання експорту). Виконавчі органи на основі

прийнятих законів видають розпорядження, контролюють їх виконання, забезпечують раціональне використання виділених на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків коштів.

Серед органів виконавчої влади слід виділити міністерства, що спеціально займаються або впливають на зв'язки з іншими країнами. Міністерство закордонних справ сприяє визначенню міжнародних економічних пріоритетів країни, забезпеченню зовнішньоекономічних інтересів національних виробників. Міністерство зовнішньої торгівлі здійснює функції регуляції і контролю в галузі зовнішньої торгівлі, розробляє проекти торгових договорів і конвенцій з питань зовнішньої торгівлі, проводить переговори з іншими державами, займається питаннями митної політики, видає експортні і імпорتنі ліцензії та ін. У реалізації зовнішньоекономічної політики приймають участь і ряд інших міністерств економічного профілю. Наприклад, міністерство фінансів бере участь у розробці і реалізації митної політики і митних тарифів, регулюванні валютного курсу і міжнародних економічних розрахунків тощо. Деякі галузеві міністерства (наприклад, сільського господарства, оборони та ін.) суттєво впливають на зовнішньоекономічні відносини, якщо відповідні галузі є вагомими експортерами або імпортерами товарів чи послуг на світовому ринку[6, с.24].

Центральний банк країни (в Україні – Національний банк України) впливає на зовнішньоекономічну діяльність економічних суб'єктів валютно-фінансовими інструментами і, у першу чергу, регуляцією курсу національної валюти. Держава може створювати інститути, спеціалізовані на підтримці розвитку міжнародних економічних відносин, наприклад, установи, що фінансують зовнішню торгівлю (експортно-імпортні банки тощо), займаються страхуванням експорту і зарубіжних капіталовкладень (страхові компанії). У межах своїх повноважень можуть впливати на формування і реалізацію зовнішньоекономічну політику і місцеві органи влади.

Оскільки в сучасних умовах стихійність у міждержавних відносинах усе більш поступається місцем їх наднаціональному регулюванню, параметри зовнішньоекономічної політики держав суттєво корегуються міжнародними організаціями і угодами. Посилення економічної взаємозалежності країн призвело до різкого зростання кількості проблем, пов'язаних з міжнародними економічними відносинами, які не можуть бути вирішені на двосторонній основі, і потребують участі значної кількості або навіть усіх країн світу. Це пояснює появу і розвиток системи міжнародних економічних організацій, які активно впливають на економічні зв'язки між країнами і зовнішньоекономічну діяльність їх урядів.

Україна як член багатьох міжнародних економічних організацій (наприклад, МВФ, СОТ, МОП та ін.) повинна координувати власну зовнішньоекономічну політику з урахуванням обов'язків, можливостей і обмежень, пов'язаних з участю в цих структурах, підписаних угод. Тому виникає проблема постійного узгодження національних інтересів і потреб країни з вимогами міжнародних організацій, інтересами інших держав. Наприклад, бажання захистити вітчизняних виробників від іноземної

конкуренції за допомогою високих митних тарифів і обов'язком дотримуватися принципу недискримінації у рамках СОТ.

Зовнішньоекономічна політика держав направлена на регулювання усієї сукупності міжнародних економічних відносин:

- міжнародної торгівлі товарами і послугами;
- міжнародного руху капіталу;
- міжнародної міграції робочої сили;
- міжнародних валютних відносин.

Звертає увагу те, що в певних країнах більш розвинутими у міжнародних економічних зв'язках можуть бути торгівля товарами (наприклад, у країнах-експортерах нафти — Саудівській Аравії, ОАЕ, Кувейті, Бахреїні) чи послугами (для деяких країн міжнародні послуги, зокрема міжнародний туризм, є не тільки провідною статтею міжнародної економічної діяльності, а й важливим, інколи головним джерелом формування бюджету — Кіпр, Монако), у деяких — фінансово-кредитні операції (наприклад, у Швейцарії). Деякі країни "спеціалізуються" на масовому постачанню робочої сили на світовий ринок праці (Індія, Китай та ін.) [10, с.85]. Але, не дивлячись на усі ці відмінності, зовнішньоекономічна політика держав передбачає реалізацію наступних напрямків:

1. Зовнішньоторговельна політика.
2. Державне регулювання міжнародного руху капіталу.
3. Державне регулювання зовнішньої міграції робочої сили.
4. Валютна політика держави.

2. Зовнішньоторговельна політика держави, її основні типи і інструменти.

У системі зовнішньоекономічної політики держави провідне місце займає регулювання торгових відносин з іншими країнами. Міжнародна торгівля є самою стародавньою і найбільш розвиненою формою міжнародних економічних відносин. Розвиток міжнародної торгівлі і формування світового ринку призвели до життєво важливої залежності національних економік від зовнішньої торгівлі. Експорт і імпорт як складові зовнішньої торгівлі країни є важливими елементами сукупного попиту, що суттєво впливають на макроекономічну рівновагу на товарному ринку.

Принципове значення для національного господарства і надзвичайне поширення міжнародної торгівлі викликають необхідність її постійного системного регулювання, тобто проведення державою зовнішньоторгової політики.

Зміст зовнішньоторговельної політики полягає у впливі держави на обсяг і структуру експорту і імпорту з метою досягнення макроекономічної рівноваги, повної зайнятості і стабільного економічного зростання. Вказана кінцева мета реалізується через більш конкретні задачі зовнішньоторгової політики: — створення найбільш сприятливих умов для вітчизняних виробників; — стимулювання вивезення національних товарів на ринки інших країн; —

обмеження ввезення іноземних товарів до своєї країни; – досягнення і утримання активного сальдо торговельного балансу.

Кожна держава проводить власну політику зовнішньої торгівлі. Але заходи держав можуть суттєво, у тому числі негативно, впливати на інтереси інших учасників торгових відносин. А це, у свою чергу, може призвести до контрдій з боку інших держав. Тому постає потреба узгоджувати, корегувати свої заходи з іншими суб'єктами.

З урахуванням кількості суб'єктів, що приймають участь у регулюючих діях, розрізняють такі види державного регулювання міжнародної торгівлі:

- Одностороннє: полягає у застосуванні методів впливу урядами країн в односторонньому порядку без погодження або консультацій з торговими партнерами. Такі заходи вживають здебільшого у відповідь на аналогічні кроки інших держав, під час загострення політичних відносин.
- Двостороннє: передбачає, що заходи торгової політики попередньо узгоджуються країнами – торговими партнерами. Кожна зі сторін попереджує свого торгового партнера про вживання будь-яких заходів, які, як правило, не вносять суттєвих змін у торгові відносини, а лише сприяють їм.
- Багатостороннє: передбачає узгодження і регулювання торгової політики багатосторонніми угодами, наприклад, Генеральна угода про тарифи і торгівлю, угоди в сфері торгівлі країн-членів Європейського Союзу та ін.

В залежності від масштабів втручання у міжнародну торгівлю прийнято виділяти два основні типи торгової політики:

1. Політика вільної торгівлі.
2. Політика протекціонізму.

«Вільна торгівля» (free trade) - тип торгової політики, що полягає у відмові від торгових обмежень і розвитку зовнішньої торгівлі на основі вільних ринкових механізмів попиту і пропозиції. Держава не бере прямої участі у регулюванні обсягів і структури експорту і імпорту. Державні органи виконують лише контролюючі, реєстраційні функції, мінімізуючи перешкоди до ввезення та вивезення іноземних та вітчизняних товарів.

Перевага політики вільної торгівлі полягає у тому, що вона дозволяє країнам спеціалізуватися саме в тій сфері, в якій вони мають переваги економічного, географічного, природного і іншого характеру. Така політика більш доцільна для країн з високим рівнем розвитку продуктивних сил, місцеві підприємці яких в змозі витримувати конкуренцію.

Основоположниками принципів вільної торгівлі є А. Сміт і Д. Рікардо, автори теорій абсолютних і порівняльних переваг.

Протекціонізм (protectionism) – політика, направлена на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, а також на захоплення зовнішніх ринків.

Теоретичною основою протекціонізму є теорія меркантилізму, представники якої підкреслювали, що така політика призводить до накопичення золота країною, забезпечення її економічної незалежності, підвищення обороноздатності, розвитку вітчизняних мануфактур тощо.

Зазвичай розрізняють декілька видів протекціонізму [7, с.199]:

- селективний – направлений проти окремих країн або окремих видів товарів;
- галузевий – направлений на захист окремих галузей національної економіки (молодих, більш слабких, принципово важливих для країни та ін.);
- колективний – проводиться об'єднаннями країн щодо держав, які не входять у ці об'єднання (наприклад, у межах митного союзу);
- прихований – здійснюється методами внутрішньої економічної політики.

Але політика протекціонізму – досить суперечлива за своїми наслідками. У короткостроковому періоді її наслідки – більш позитивні (імпорт обмежується, національні підприємства можуть покращити своє положення у зв'язку з обмеженням конкуренції з боку імпоротної продукції), а в довгостроковому – більш негативні (відсутність іноземної конкуренції на протязі довгого часу може призвести до застійних явищ, оскільки послаблюються стимули до технічного прогресу, що, своєю чергою, веде до падіння конкурентоспроможності національних товарів. За такої політики посилюється нелегальне ввезення товарів контрабандою. Крім того, торгові партнери можуть вжити відповідних заходів щодо експорту товарів цієї країни, що завдасть її економіці збитків.)

Тому здебільшого країни проводять гнучку зовнішньоторговельну політику, використовуючи як методи протекціонізму, так і вільної торгівлі. У чистому вигляді як єдиний тип зовнішньоторговельної політики певної країни вони практично не існують. У різні періоди в залежності від рівня розвитку і стану економіки можуть переважати ті, чи інші заходи. Протекціонізм, як правило, концентрується, в основному, у відносно вузьких галузях.

Оскільки однією з задач зовнішньоторговельної політики держави є обмеження імпорту і стимулювання експорту, частина методів державного регулювання направлена на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції і тому стосується насамперед імпорту. Інша частина методів полягає у стимулюванні експорту.

За довгу історію проведення зовнішньоторговельного регулювання держави винайшли і оволоділи значною кількістю торгових бар'єрів. У сучасних умовах основні інструменти зовнішньоторговельних обмежень прийнято ділити на дві групи:

- 1) тарифні обмеження;
- 2) нетарифні обмеження.

1). Тарифні обмеження реалізуються через митні тарифи. Митний тариф – систематизований перелік митних зборів, якими обкладаються товари при імпорті (або експорті).

Митні тарифи – історично перший інструмент зовнішньоторговельної політики. Вони застосовуються з початку 18-го століття і дотепер є однією з основних форм регулювання торгових зв'язків, яку використовують майже всі країни. В Україні з 1991 р. діє закон "Про єдиний митний тариф", що регулює процес застосування тарифних методів.

Основу тарифних обмежень складає мито. За економічною суттю, мито є податком, що стягується митними органами при імпорті або експорті товару, поступає до державного бюджету і є умовою імпорту або експорту.

Мито виконує такі функції:

- протекціоністську: вводячи мито, держава захищає місцевих виробників від небажаної іноземної конкуренції за рахунок підвищення ціни іноземного товару (це відноситься до імпортного мита);
- фіскальну: мито забезпечує податкові надходження до державного бюджету оскільки воно є однією зі статей доходної частини бюджету (це стосується як імпортного, так і експортного мита);
- регулятивну: за допомогою мита держави можуть регулювати обсяги експорту і імпорту в залежності від існуючих цілей і потреб;
- політико-переговорну: введення, обіцянка відмінити або відміна мита служить дієвим аргументом при проведенні торгових переговорів з іншими країнами, наприклад, для розв'язання торгових конфліктів і реалізації власних інтересів.

За засобом стягування розрізняють такі види мит:

- адвалорні – начисляються у відсотках до митної вартості товарів, що обкладаються митом (наприклад, 15% від митної вартості);
- специфічні – начисляються у фіксованому (грошовому) розмірі за одиницю товару (наприклад, 100 дол. за 1 т);
- комбіновані – містять обидва названих види мита (наприклад, 15% від митної вартості, але не більше 100 дол. за 1 т).

Розмір митного збору залежить від ступеню готовності продукту. Так, ставка мита на сировину буде нижче, ніж мито на напівфабрикати, чи готову продукцію.

Друга половина ХХ століття характеризується тенденцією значного зниження середнього рівня митних зборів. Це є результатом діяльності міжнародних торгових організацій (наприклад, СОТ) і двох- або багатосторонніх угод між країнами (наприклад, у рамках інтеграційних об'єднань країн, митних союзів). Але це не означає такого ж розвитку вільної торгівлі. Зниження рівня мит і як наслідок їх дієвості компенсується розвитком і розповсюдженням нетарифних методів.

2). Нетарифні обмеження – сукупність економічних, правових, адміністративних заходів уряду, що регулюють зовнішню торгівлю.

Це велика група дуже різноманітних методів торгового регулювання, до якої входять усі інші заходи, крім мит. В сучасних умовах за ступенем їх впливу на розмір і структуру міжнародних торгових потоків вони значно переважають тарифні методи. В Україні правові основи застосування нетарифних методів регулює закон "Про зовнішньоекономічну діяльність".

Нетарифні заходи можна підрозділити на дві групи:

1. Заходи, що прямо направлені на обмеження зовнішньої торгівлі (так званий "відкритий" протекціонізм). Сюди можна віднести ті методи, метою яких є скорочення імпорту чи експорту, мета і наслідки дії яких співпадають. Серед них мають місце кількісні обмеження, фінансові, спеціальні методи тощо.
2. Методи прихованого протекціонізму: заходи адміністративного характеру і особливості внутрішньої економічної політики, прямо не направлені на

обмеження зовнішньої торгівлі, але їх дія може призвести до даного результату. Тобто задекларована мета і наслідки цих дій не співпадають.

1. До першої групи заходів можна віднести такі:

• Квоти і ліцензування експорту і імпорту.

Квоти – це кількісне обмеження обсягу товару, дозволеного до імпорту або експорту на протязі певного періоду. Вони можуть встановлюватися як у фізичних одиницях, так і у вартісній формі (відносно досить однорідних товарів).

Існує декілька різновидів квот. Вони можуть поділятися:

1. За напрямком дії:

– імпорتنі – вводяться національним урядом для захисту місцевих виробників, досягнення збалансованості торговельного балансу, регулювання попиту і пропозиції на внутрішньому ринку, а також у відповідь на дискримінаційні дії інших держав.

– експортні – вводяться у відповідності з міжнародними стабілізаційними угодами, що встановлюють частку кожної країни в загальному експорті певного товару (наприклад, на експорт нафти з країн ОПЕК), чи урядом країни для попередження вивозу товарів, дефіцитних на внутрішньому ринку (наприклад, на експорт соняшникового насіння, зерна з України).

2. За обсягом дії:

– глобальні – встановлюються на імпорт або експорт певного товару на певний період часу незалежно від того, з якої країни він імпортується чи в яку країну він експортується;

– індивідуальні – встановлені на імпорт або експорт певного товару з визначенням конкретної країни, куди експортується або звідки імпортується товар.

Практично єдиним засобом реалізації квот є ліцензування, тобто держава видає дозвіл на зовнішньоторговельні операції, включені у списки ліцензованих по експорту або імпорту з зазначенням кількості товару.

На відміну від мит квоти - це інструмент прямого обмеження імпорту (чи експорту). За наслідками квоти аналогічні митним тарифам: скорочення імпорту, зростання ціни, падіння попиту, зростання вітчизняного виробництва. Проте мито у будь-якому випадку приносить дохід до державного бюджету, а квота – тільки за умови продажу ліцензії. Якщо ліцензії продаються, держава отримує кошти від їх продажу у бюджет. Якщо ж ліцензії розподіляються безкоштовно, держава втрачає можливий дохід, а також можуть створюватися різні адміністративні ускладнення, пов'язані з їх розподілом.

Одним із старіших адміністративних методів торгової політики, що використовується ще з першої половини 19-го століття, є ліцензування.

Ліцензування – це встановлення такого порядку експорту і імпорту, за якого зовнішньоторговельні операції здійснюються після отримання дозволу (ліцензії) державних органів. Ліцензування може бути складовою частиною процесу квотування (тоді його зміст співпадає з останнім) або бути самостійним інструментом державного регулювання. Складовим елементом ліцензування є контингентування, тобто встановлення державного контролю за

ввезенням і вивезенням ряду товарів у межах певних квот протягом певного періоду.

Ліцензії бувають:

- генеральні – дозвіл на імпорт (експорт) певного товару протягом дії режиму ліцензування без обмеження кількості операцій;
- разові – письмовий дозвіл на здійснення однієї зовнішньоторговельної операції з імпорту (експорту);
- відкриті – дозвіл на імпорт (експорт) товару на певний період часу з визначенням його загального обсягу.

Але по кожному товару може видаватися лише один вид ліцензії для усіх суб'єктів.

Розподіл ліцензій може здійснюватися декількома способами: - аукціон – продаж ліцензій на конкурсній основі; - система явних переваг – коли ліцензії закріплюються за певними фірмами пропорційно розміру їх імпорту за попередній період або згідно зі структурою національного попиту; - розподіл на неціновій основі – видача їх фірмам, які, згідно з експертними оцінками, демонструють найбільш ефективний імпорт (експорт).

- "Добровільне" обмеження експорту – кількісне обмеження експорту самим експортером у рамках офіційної або неофіційної міжурядової угоди про встановлення квот на експорт товару і не мають справді добровільного характеру, оскільки приймаються країною-експортером під загрозою застосування певних санкцій.

Специфіка даного методу: торговий бар'єр, що захищає ринок країни-імпортера встановлюється на кордоні країни, що експортує, а не імпортує товар, з метою уникнути інших торгових санкцій з боку країни-імпортера. Такі обмеження фактично нав'язуються економічно і політично сильними країнами своїм партнерам під загрозою жорстких обмежень імпорту.

"Добровільне" обмеження експорту – відносно молодий інструмент торгових обмежень. Ініціатором його застосування в 50-ті роки двадцятого століття можна вважати США (проти японського текстилю). Пізніше такі заходи використовувалися країнами ЄС, США проти японського експорту автомобілів, експорту електронних виробів з деяких країн Азії тощо.

- Система мінімальних імпортних цін: фірма-імпортер «добровільно» дотримує встановлений нижній рівень ціни на ринку іншої країни, під загрозою певних санкцій. Цей метод аналогічний "добровільним" обмеженням експорту, але у ньому використовуються не кількісні, а цінові обмеження.

- Антидемпінгові заходи направлені проти демпінгу.

Демпінг – дискримінація в цінах, при якій фірма-експортер продає свій товар на якому-небудь одному ринку дешевше, ніж на іншому. Тобто демпінг – засіб фінансової нетарифної торговельної політики, що полягає в просуванні товару на зовнішній ринок за рахунок зниження експортних цін нижче нормального рівня цін, існуючого в цих країнах.

В комерційній практиці демпінг може набувати однієї з наступних форм:

- спорадичний демпінг – епізодичний продаж надлишкових запасів товару на зовнішній ринок за заниженими цінами. Відбувається тоді, коли внутрішній

обсяг виробництва товару перевищує місткість внутрішнього ринку і перед компанією постає дилема: або взагалі не використовувати частину виробничих потужностей і не виробляти товар, або виробити товар і продати за більш низьку, ніж внутрішня, ціну на зовнішній ринок;

- навмисний демпінг – тимчасове навмисне зниження експортних цін з метою витіснення конкурентів з ринку і наступного встановлення монопольних цін. На практиці це може означати експорт товару за цінами нижче цін свого внутрішнього ринку або навіть нижче витрат виробництва;
- постійний демпінг – постійний експорт товарів за цінами нижче справедливої;
- зворотній демпінг – завищення цін на експорт порівняно з цінами продажу тих же товарів на внутрішньому ринку. Зустрічається вкрай рідко, зазвичай в результаті непередбачених різких коливань курсів валют;
- взаємний демпінг – зустрічна торгівля двох країн одним і тим самим товаром за заниженими цінами. Зустрічається також рідко в умовах високої монополізації внутрішнього ринку певного товару в кожній з країн.

Демпінг розглядається як метод недобросовісної конкуренції і забороняється як міжнародними правилами в рамках СОТ, так і національними антидемпінговими законами багатьох країн, що дозволяють застосовувати антидемпінгові заходи (мити) у разі викриття факту демпінгу.

Антидемпінгові мита застосовуються у разі продажу товару за демпінговими цінами. Розмір антидемпінгового мита зазвичай визначають одним із наступних засобів:

- як різницю в ціні, за якою товар реально продається на ринку країни-експортера і на ринку країни-імпортера. Якщо товар виробляється тільки на експорт і не продається на ринку країни-експортера, то ціна на нього на внутрішньому ринку країни-імпортера порівнюється з його ціною на внутрішньому ринку будь-якої третьої країни;
- як різницю в ціні, за якою товар повинен був би продаватися на ринку країни-експортера, і ціни, за якою він реально продається на ринку країни-імпортера. Потенційна ціна продажу товару на ринку експортера встановлюється на базі суми витрат виробництва, загальних витрат, прибутку з продажу на внутрішньому ринку і вартості упаковки і транспортування товару до країни-імпортера.

Демпінг може здійснюватись як за рахунок ресурсів окремих фірм, що прагнуть опанувати зовнішній ринок, так і за рахунок державних субсидій експортерам – грошових виплат держави, спрямованих на підтримку національних виробників і просування національних товарів на зовнішній ринок. Державні субсидії вважаються одним із методів недобросовісної конкуренції. Тому проти них застосовують:

Компенсаційне мито – різновид антидемпінгового мита у випадку отримання фірмою-експортером товару державної експортної субсидії з метою його просування на світовий ринок.

Характерна особливість антидемпінгових заходів – необхідність проведення попереднього розслідування з метою довести факт демпінгу або державного

субсидування а також визначити розмір завданого збитку або загрози його нанесення.

2. Методи прихованого протекціонізму.

Серед нетарифних методів регулювання важливу роль відіграють приховані методи. Вони налічують, за різними оцінками, від кількох десятків до кількох сотень. Але основними з них є:

- адміністративні формальності – національні правила проведення імпорتنих операцій, які обмежують імпорт (обов'язкове використання міжнародних торгів при закупівлі обладнання, отримання імпорتنих ліцензій при виконанні ряду вимог і таке інше);

- технічні бар'єри – приховані методи торговельної політики, які виникають тому, що національні технічні, адміністративні, екологічні, санітарні та інші норми і правила побудовані таким чином, щоб перешкоджати ввезенню товарів з-за кордону (тобто вони є більш жорсткими, ніж відповідні міжнародні норми і стандарти). Ускладнюється і доступ іноземних товарів до національних систем сертифікації (високою платою за послуги, тривалим строком проведення, обтяжливою процедурою оформлення документів тощо);

- імпорتنі податки – прикордонний податок, яким обкладаються товари при перетині митних кордонів конкретної країни. До них відносяться: митні збори, пов'язані з оформленням митних документів, або зі здійсненням митного контролю; сплата зборів за перевірку якості імпортованого товару; торговельні збори; статистичні збори; збори за здійснення фітосанітарного контролю; сезонні та екологічні збори;

- імпорتنий депозит – форма задатку, який імпортер повинен внести в свій банк в національній чи іноземній валюті перед закупівлею іноземного товару;

- валютні обмеження – регламентація операцій резидентів і нерезидентів з валютою і іншими валютними цінностями.

Розглянуті вище заходи стосуються переважно обмежень імпорту, частково експорту. Але важливою складовою зовнішньоторгової політики держави є стимулювання експорту, так званий "активний" протекціонізм. Держава несе витрати пов'язані з підтримкою вітчизняного виробництва. Видатки держав на цей вид діяльності зростають, але вони окупаються зростанням експорту, валютних надходжень у країну, виробництва, зайнятості і доходів, збільшуються податкові надходження до держбюджету.

Форми стимулювання експорту:

- Державне кредитування експорту – один з головних інструментів. Наряду с комерційними банками держава приймає участь у наданні кредитів на експортні угоди, особливо ті, що потребують довгострокового фінансування. З цією метою держава може створювати спеціальні організації, банки, фонди кредитування, встановлювати знижені відсоткові ставки, субсидувати комерційним банкам різницю між поточною ринковою відсотковою ставкою і пільговою (за умов експорту у країни, що розвиваються).

- Державне страхування експорту у формі страхування експортних кредитів, тобто держава надає комерційним банкам гарантії, бере на себе відповідальність у разі неповернення кредиту. Державне страхування експорту

здійснюється за низькими ставками, що дає можливість комерційним банкам надавати пільгові кредити. Операції з державного страхування експорту здійснюються або спеціально створені для цього державні установи, або ті державні організації, що займаються кредитуванням експорту.

- Податкові пільги для експортерів. Їх види залежать від особливостей податкової системи країни-експортера.

- Державні експортні субсидії – доволі розповсюджена і досить агресивна форма стимулювання експорту. Експортна субсидія дозволяє експортеру значно знизити ціну товару (можливо, і нижче собівартості), що створює необґрунтовані переваги у цих фірм.

- Організаційне і інформаційне сприяння експорту. Держава допомагає фірмам у проведенні виставок і ярмарок для реклами своєї продукції, відрядженні торгових місій за кордон, організації допомоги з боку посольств, забезпеченні торгівельно-економічною інформацією.

3. Державне регулювання міжнародного руху факторів виробництва.

Невід'ємною складовою міжнародних економічних відносин є міжнародний рух факторів виробництва – капіталу і робочої сили. Приймаючи до уваги масштабність цих процесів і неоднозначність їх наслідків як для країн-експортерів, так і для країн-імпортерів, держави змушені регулювати переміщення цих ресурсів. Тому важливим напрямом економічної діяльності держави є інвестиційна і міграційна політика.

Державна інвестиційна політика – це сукупність правових, адміністративних і економічних заходів держави, що впливають на рух і розвиток інвестиційних процесів. Ці заходи можуть бути стимулюючими або обмежуючими. Є країни, де іноземний капітал, у силу законодавства або існуючої практики, знаходиться у несприятливих, обмежувальних умовах. Але абсолютна більшість країн проводить стимулюючу, заохочувальну політику відносно іноземного капіталу. Особливо актуальним такий підхід є в сучасних умовах, коли попит на інвестиційні і кредитні ресурси на світовому ринку значно перевищує пропозицію. Тобто у світі має місце не нав'язування капітальних ресурсів, а доволі жорстка боротьба за його залучення. Країни активно прагнуть отримати іноземні інвестиції. З цією метою вони нерідко створюють особливі, сприятливі умови для іноземного інвестування. Сутність і рівень таких сприятливих умов можуть відрізнятися залежно від форми і місця інвестування.

Необхідність залучення іноземних коштів, інвестицій і кредитів, зумовлюється обмеженістю фінансових ресурсів, необхідних для динамічного розвитку і ефективних структурних змін в економіці. Це особливо актуально для країн з перехідними економіками. Використання іноземних інвестицій може сприяти формуванню національних інвестиційних ринків, макроекономічній стабілізації економіки, вирішенню окремих соціальних проблем перехідного періоду. Тому іноземне інвестування займає важливе місце в системі зовнішньоекономічних пріоритетів української економіки.

Але іноземний капітал не є ідеальною формою вирішення усіх національних проблем. Його функціонування в країні створює як позитивні, так і негативні наслідки. Тому метою державної інвестиційної політики повинно бути не тільки залучення іноземного капіталу, активізація інвестиційної діяльності, але і створення умов для максимізації позитивних і мінімізації негативних ефектів іноземних інвестицій.

Для залучення і активізації іноземного капіталу держава може використовувати різні методи [7, с.302]:

- Податкове стимулювання. Для цього застосовуються такі заходи, як зниження ставки податку, зняття податків на реінвестиції, податкові кредити, податкові угоди з іншими країнами тощо.

Наприклад, держави, фірми яких активно здійснюють взаємні прямі інвестиції, можуть скласти угоду про вилючення подвійного оподаткування прибутку підприємств з іноземними інвестиціями. Якщо фірма діє в декількох країнах, існує небезпека багаторазового оподаткування її прибутку в кожній із країн. Тому корпорація платить у приймаючій країні тільки ту частину податку, яку вона не заплатила у країні базування.

- Фінансово-кредитне стимулювання: пільгові або безвідсоткові кредити, субсидії, прискорена амортизація, інвестиційні гарантії.

Наприклад, згідно законодавства багатьох країн, інвестори, що бажають розмістити свій капітал за кордоном, можуть отримати гарантії своїм інвестиціям. Державні гарантії можуть надаватися як країною базування, так і приймаючою країною. Гарантії інвестування містяться також у двосторонніх і регіональних угодах, підписаних більшістю країн світу. Захист іноземних інвестицій передовсім гарантується тим, що вони не підлягають націоналізації і не можуть бути реквізовані за винятком випадків стихійного лиха, надзвичайних положень, аварій, епідемій тощо для забезпечення рятувальних робіт. Іноземним інвесторам після сплати податків та обов'язкових платежів гарантується безперешкодний переказ за кордон їхніх прибутків, доходів та інших коштів у іноземній валюті. Уряди, що зацікавлені у стимулюванні експорту капіталу, можуть надавати національним фірмам гарантії повернення повної суми інвестованого капіталу або його частини за рахунок державних джерел у випадку націоналізації, стихійних лих, неможливості переводу прибутку, неконвертованості національної валюти та інших непередбачених обставин.

- Інфраструктурне забезпечення – надання земельних ділянок, будівель і споруд у безкоштовне користування, або за пільговими цінами, забезпечення комунікаціями, транспортні гранти, пільги щодо фрахту тощо.

- Стимулювання конкретних інвестиційних проектів: цільове фінансування ресурсо- і природозберігаючих об'єктів, фінансування проектів, зорієнтованих на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів, поліпшення умов праці, проведення науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт.

- Страхування іноземних інвестицій може здійснюватися як приватними, так і державними агенціями. Сенс страхування полягає у придбанні прямим інвестором страховки від обумовлених у ній ризиків. Якщо випадок, зазначений

у страховому договорі, стався, страхова компанія повинна відшкодувати інвестору його втрати. Страхування проводиться державними, акціонерними, змішаними та іншими комерційними страховими компаніями на договірних засадах. Страхування експортних кредитів, позичок, а також деяких інвестицій і контрактів на поставку машин та обладнання здійснює спеціалізоване страхове акціонерне товариство, контрольний пакет акцій якого належить уряду України .

- Створення спеціальних економічних зон з пільговими умовами господарювання.

- Адміністративна і дипломатична підтримка. Сприянням іноземному інвестуванню можуть опікуватися державні установи як країн експортерів, так і імпортерів капіталу. Уряди проводять переговори з представниками інших країн про створення найбільш сприятливих умов для інвесторів. Представники міжнародного бізнесу запрошуються у склад міжнародних делегацій, що виїждять за кордон для обговорення економічних питань. Урядові агенції можуть організовувати спеціальні інвестиційні тури, головною задачею яких – ознайомлення національних інвесторів з потенційними можливостями інвестування у приймаючих країнах. Допомогу бізнесу з боку дипломатичного корпусу з метою просування вітчизняного виробника за кордоном називають комерційною дипломатією. Сьогодні економічні інтереси різних держав захищають більш ніж 20 тисяч комерційних дипломатів. Співробітники міністерств закордонних справ можуть допомагати бізнесу у всьому – від збору інформації до участі у переговорах із закордонними партнерами. Можливо створення центрів допомоги іноземним інвесторам.

Політика України щодо державного регулювання іноземних інвестицій визначається законами "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про режим іноземного інвестування", "Про захист іноземних інвестицій " тощо, а також постановами Кабінету Міністрів України "Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій", "Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора" та ін. Цими документами визначаються загальні засади державного регулювання іноземних інвестицій, суб'єкти, види і форми інвестування, порядок контролю за здійсненням інвестицій та державні гарантії їхнього захисту.

В Україні діє низка державних інститутів з регулювання іноземних інвестицій: Національне агентство з реконструкції і розвитку, Палата незалежних експертів з питань інвестицій, Консультативна рада з питань іноземних інвестицій, Валютно-кредитна рада Кабінету Міністрів та ін.

Важливою формою міжнародних економічних відносин є міжнародна міграція робочої сили. З того часу як міграція стала невід'ємною частиною економіки світу, країни проводять міграційну політику. Приймаючи до уваги масштаби, динаміку і вкрай неоднозначні наслідки трудової міграції, держави змушені регулювати ці процеси, щоб зменшити небажані, негативні наслідки, конфліктні ситуації, послабити гостроту проблем. Прорахунки у міграційній політиці урядів можуть призвести до таких небажаних явищ, як суттєвий

дисбаланс ринку праці, будь-то значне безробіття чи дефіцит певних категорій робітників, зростання нелегальної міграції, " відтік мозків" тощо.

Втручання держави у міжнародний рух робочої сили почалося досить давно. Вже наприкінці 18-го століття в Англії були прийняті закони, що забороняли промисловим робітникам емігрувати за кордон. На протязі 19-го століття багато європейських країн прийняли закони, що обмежували в'їзд небажаних осіб [8, с.231]. Тоді ж країни почали складати двосторонні конвенції, що регулювали міграцію робітників, і частина яких діє до цих пір. Значне посилення (і за глибиною, і за кількістю країн) державного регулювання міграційних процесів має місце з другої половини 20-го століття, коли суттєво зросло транскордонне переміщення мешканців планети.

Державна міграційна політика – це діяльність держави, спрямована на регулювання еміграції / імміграції робочої сили в країну або з неї.

У більшості країн світу створені державні органи, яким доручено вирішення питань, пов'язаних з переміщенням робочої сили через національні кордони. Нормативно-правова база, що забезпечує регулювання трудової міграції, включає відповідні статті Конституцій країн, національне міграційне законодавство, двосторонні і багатосторонні міжнародні угоди.

Державне регулювання трудової міграції на національному рівні можна розділити на два напрямки: еміграційна політика країн-експортерів і імміграційна політика країн-імпортерів робочої сили .

Еміграційна політика держави згідно з настановами Міжнародної організації праці (МОП) повинна бути спрямована на досягнення таких цілей:

- еміграція трудових ресурсів повинна сприяти скороченню безробіття, надходженню від працівників-емігрантів валютних коштів, що використовуються для балансування експортно-імпортних операцій;
- емігрантам за кордоном повинен бути забезпечений захист їхніх прав і інтересів, відповідний життєвий рівень;
- вимога повернення на батьківщину емігрантів поєднується з придбанням ними в закордонних країнах освіти і професії.

Для реалізації цих цілей держави застосовують цілу низку різних методів і засобів, серед яких:

1. Регулювання кількості і якісного складу емігрантів для захисту інтересів країни-експортера трудових ресурсів. Більшість країн признають і забезпечують право громадян на вільне переміщення. Але деякі країни стримують еміграцію, особливо щодо висококваліфікованих спеціалістів, а також за умов нестачі робочої сили, несприятливої демографічної ситуації (наприклад, лімітування видачі закордонних паспортів, запровадження квот на виїзд за кордон працівників певних професій, встановлення термінів обов'язкової роботи в країні для осіб, що отримали освіту за державний рахунок тощо).

2. Залучення валютних коштів працівників-емігрантів для забезпечення економіки країни додатковими валютними ресурсами. З цією метою у національних банках емігрантам відкривають валютні рахунки під більш високу відсоткову ставку, створюють їм вигідні умови для використання своїх

валютних коштів для придбання товарів, виробничого обладнання, цінних паперів, надають пільгові поштові тарифи тощо. Деякі держави прямо зобов'язують емігрантів переводити у країну походження значну частку отриманої за кордоном заробітної платні. Держава також може залучати кошти приватних посередницьких організацій, що займаються працевлаштуванням громадян за кордоном, шляхом введення обов'язкових вкладів і страховок.

3. Для захисту прав і інтересів емігрантів укладаються двосторонні угоди з іншими країнами, запроваджується контрактна форма найму робітників за кордоном, яка призвана забезпечити певні економічні і соціальні гарантії (з заробітної плати, сплати проїзду, житла, медичного обслуговування тощо). Держава може організовувати установи, фонди, представництва, назначати спеціальних посадових осіб з метою контролю за виконанням умов міжнародних угод з трудової міграції, вирішення спірних питань у країні перебування мігрантів і додержання їхніх основних прав.

У посольствах, представництвах деяких країн за кордоном призначаються аташе з праці, які призвані забезпечити захист прав працівників-емігрантів, у тому числі вирішення спірних питань при їх розміщенні, веденні переговорів із роботодавцями.

4. Запровадження обов'язкового державного ліцензування діяльності з найму громадян для роботи за кордоном. Мета такого ліцензування – наділення правом посередництва при працевлаштуванні за кордоном тільки тих організацій, які володіють достатніми знаннями, досвідом роботи, мають надійні міжнародні зв'язки і здатні нести матеріальну і юридичну відповідальність за результати своєї діяльності. Це сприятиме як захисту державних інтересів, так і прав і свобод працівників-мігрантів, тобто дозволить сполучати державні і приватні інтереси.

5. Створення сприятливих умов для рееміграції: митні пільги по ввезенню майна, товарів для працівників-мігрантів, що повертаються; розробка і реалізація програм створення робочих місць для реемігрантів; надання кредитів і пільг на побудову і придбання житла, відкриття власного бізнесу тощо.

6. Узгодження міграційної політики з іншими країнами, тобто необхідні заходи, спрямовані на взаємний захист інтересів країн-експортерів і країн-імпортерів робочої сили (наприклад, при проведенні політики стримування міграції, нелегальних переміщень, стимулювання повернення емігрантів на батьківщину).

Імміграційну політику проводять країни-імпортери робочої сили. В її основі – регулювання кількості і якісного складу іммігрантів у залежності від бажаного результату: стимулювання чи стримування міграції. Головна мета імміграційної політики – захист національного ринку праці від неконтрольованого притоку іноземної робочої сили.

Основний інструмент регулювання чисельності мігрантів – імміграційна квота – показник, який щорічно розраховується і затверджується країною-імпортером. При визначенні квоти враховуються потреби країни в іноземній робочій силі за окремими категоріями населення (статевими і віковими ознаками, освітою тощо). Приймається до уваги стан національного ринку

праці, житла, політична і соціальна ситуація в країні.

Кількісне квотування є досить жорстким методом державного регулювання імпорту робочої сили і зазвичай визначається відповідними законами, за дотриманням яких наглядають правоохоронні органи. Кількісні квоти можуть запровадитися у межах усієї економіки в цілому, у межах окремих галузей або окремих підприємств, визначаючи частку іноземної робочої сили у сукупних трудових ресурсах, серед зайнятих у даній галузі або на одному підприємстві відповідно; можливо обмеження загальної кількості іммігрантів, що в'їздять у країну протягом одного року.

Держави зазвичай регулюють не тільки кількісний, але й якісний склад імміграції, тобто структуру імміграційної квоти. Для цього можуть висуватися певні вимоги до іммігрантів, серед яких:

- введення вікового цензу для тих, що в'їздять. Шанси отримати дозвіл на в'їзд у країну значно вищі у більш молодих претендентів ;
- вимога задовільного стану здоров'я для потенційних мігрантів. У країни не допускаються наркомани, психічно хворі люди, заражені вірусом СНІД тощо;
- якісні вимоги до рівня професійної підготовки і стажу роботи за спеціальністю. Мінімальна вимога до освіти – атестат (диплом) про повну середню освіту. У більшості випадків необхідно проходити процедуру признання документів про освіту або професійну підготовку, а також досвіду роботи за спеціальністю. Можуть висуватися також додаткові професійні вимоги до певних спеціальностей.

При цьому з метою залучення в країну можуть створюватися пріоритетні умови для певних категорій бажаних мігрантів, серед яких – спеціалісти для нових і перспективних галузей (програмісти, вузькоспеціалізовані інженери тощо); – представники рідких професій (обробники алмазів, реставратори картин, лікарі, що практикують нетрадиційні методи лікування тощо), – спеціалісти зі світовим ім'ям (музиканти, актори, вчені, спортсмени, письменники тощо), – великі бізнесмени, що інвестують капітал і створюють нові робочі місця у країні, – працівники, згодні за невелику платню виконувати тяжку, шкідливу, некваліфіковану роботу (будівельні, підсобні, сезонні, вахтові, муніципальні робітники).

- національно-географічні пріоритети, тобто країни-імпортери визначають бажану національну і географічну структуру імміграції (наприклад, у США для підтримки національної рівноваги). Іноді, щоб уникнути звинувачень в упередженості і порушенні прав людини, уряди можуть проводити у межах географічних квот лотереї на право іммігрувати між представниками різних країн із одного регіону.

- вимоги до соціального і політичного обличчя мігрантів. Як правило, заборонено іммігрувати особам, раніше осудженим за карні злочини, членам терористичних, профашистських організацій, тоталітарних партій;

- можуть висуватися і певні фінансові вимоги і обмеження. Так, у деяких країнах фірми мають право наймати іноземну робочу силу тільки за умови досягнення певного обсягу обігу і продажів або після внесення певних платежів

у держбюджет, а приватні особи – іммігрувати, якщо вони готові інвестувати в економіку країни певну суму, довести легальність походження цих грошей і створити певну кількість робочих місць. Може бути запроваджена платня за оформлення трудової імміграції і працевлаштування на місцеве підприємство.

- можливі часові обмеження: законодавство значної кількості країн визначають максимальні терміни перебування іноземних працівників на їх території, після якого вони повинні або покинути країну, або отримати дозвіл на подовження перебування в ній.

Значення тієї чи іншої вимоги при відборі іммігрантів не є постійним і може змінюватися на користь інших пріоритетів, а також суттєво відрізняється у різних країнах.

Поряд з національним регулюванням трудової міграції помітно зростає значення двох- і багатосторонніх угод між країнами, міждержавного регулювання через механізм міжнародних економічних організацій. Активну роль у регулюванні міжнародних міграційних процесів і захисті прав мігрантів відіграють Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародна організація з питань міграції (МОМ). Ратифікуючи міжнародні угоди, країни признають пріоритет норм міжнародного права над національним законодавством, що важливо як для самої країни з точки зору її інтеграції у світове господарство, так і для мігрантів, чий права за кордоном суттєво розширюються і потребують захисту[8, с.232].

Питання для самоконтролю

1. Визначте головну мету і зміст зовнішньоекономічної політики держави.
2. Чим відрізняються прямі і непрямі методи регулювання зовнішньоекономічних відносин?
3. Що спільного і чим відрізняються політика вільної торгівлі і протекціонізму?
4. Перерахуйте основні інструменти зовнішньоторгових обмежень.
5. Які методи в сучасних умовах більш дієво впливають на обсяги міжнародної торгівлі: тарифні чи нетарифні? Чому?
6. Якими методами держави можуть залучати і активізувати іноземні інвестиції?
7. Які закони визначають правові основи державного регулювання іноземного інвестування в Україні?
8. Визначте основні цілі і зміст державної еміграційної політики.
9. На що спрямована і якими інструментами реалізується імміграційна політика держави?
10. Які вимоги висуваються до потенційних іммігрантів у країнах-імпортерах робочої сили?

Література

1. Апокин А. Мировая экономика в долгосрочной перспективе: цели и задачи субъектов// Вопросы экономики, 2012. - № 6.
2. Бабин Э.П., Исаченко Т.М. Внешнеэкономическая политика / Уч.-метод. Пособие. – М.: МГИМО – Университет, 2010. – 132 с.
3. Барановська В. Роль економічної дипломатії у зовнішньоекономічній діяльності країни //Економіка і держава, 2012.- № 2.
4. Будниченко Ю. Реформування тарифної політики України на шляху вступу до Енергетичного співтовариства Європи//Економіка України, 2010.- № 5.
5. Гаджиев К. Внешняя политика в поле пересечения морали и власти// Мировая экономика и международные отношения, 2011. - № 10.
6. Державне регулювання економіки: Навч. Посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000.– 316с.
7. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. Учебное пособие для вузов. – М.: Международные отношения, 2000.
8. Козик В.В., Панкова Л.А. , Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник. – 3-е вид. – К.: Знання-Пресс, 2002. – 406 с.
9. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / За ред. О.А. Кириченка. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2008.– 518 с.
10. Міжнародні економічні відносини: Система регулювання міжнародних економічних відносин: Підручник / А.С.Філіпенко, І.В. Бурковський, В.С. Будкін та ін. –К.: Либідь, 1994. – 256 с.
11. Сутырин С. Глобальный экономический кризис как фактор трансформации международной торговой системы// Мировая экономика и международные отношения, 2011. - № 8.
12. Комментарии: № 12 (303). - 23.03.2012.

Термінологічний словник

Зовнішньоекономічна політика – це діяльність держави, направлена на регулювання і розвиток економічних відносин з іншими країнами.

"Вільна торгівля" (free trade) - тип торгової політики, що полягає у відмові від торгових обмежень і розвитку зовнішньої торгівлі на основі вільних ринкових механізмів попиту і пропозиції.

Протекціонізм (protectionism) – політика, направлена на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, а також на захоплення зовнішніх ринків.

Мито - податок, що стягується митними органами при імпорті або експорті товару і поступає до державного бюджету.

Митний тариф – систематизований перелік митних зборів, якими обкладаються товари при імпорті (або експорті).

Нетарифні обмеження – сукупність економічних, правових, адміністративних заходів уряду, що регулюють зовнішню торгівлю.

Квота – це кількісне обмеження обсягу товару, дозволеного до імпорту або експорту на протязі певного періоду.

Ліцензування – це встановлення такого порядку експорту і імпорту, за якого зовнішньоторговельні операції здійснюються після отримання дозволу (ліцензії) державних органів.

"Добровільне" обмеження експорту – кількісне обмеження експорту самим експортером у рамках офіційної або неофіційної міждержавної угоди про встановлення квот на експорт товару.

Демпінг – дискримінація в цінах, при якій фірма-експортер продає свій товар на якому-небудь одному ринку дешевше, ніж на іншому.

Компенсаційне мито – різновид антидемпінгового мита у випадку отримання фірмою-експортером товару державної експортної субсидії з метою його просування на світовий ринок.

Міграційна політика – це діяльність держави, спрямована на регулювання еміграції / імміграції робочої сили в країну або з неї.

Кейс.

Кабінет міністрів України має намір переглянути у сторону підвищення майже 20 % діючих мит, що дозволить збільшити щорічні надходження до держбюджету на 7 млрд. грн. і майже наполовину покрити видатки на масштабну програму передвиборчих соціальних обіцянок. До групи таких товарів попадуть ліки, енергозберігаюче обладнання, наземний транспорт, окремі види машин, апаратура зв'язку, штукатурні матеріали, побутова хімія, плодоовочева консервація та інше. Уряд також збирається збільшити окремі тарифи, діючі у рамках договорів про зону вільної торгівлі. Тільки минулого року загальний обсяг пільг по них склав 3,5 млрд. грн. Повний перелік товарів, на які планується переглянути мита, не повідомляється. Як і те, що саме збирається зробити Кабмін – відмінити пільги по діючих тарифах, чи переглянути їх ставки. Експерти підкреслюють, що відміна пільг не розглядається СОТ як підвищення мит, а скоріш навпаки, як заходи зі створення умов для чесної конкуренції. Тому формально такий крок буде вітатися організацією.

Інший можливий варіант, який Кабмін може використовувати без далеких наслідків, - підвищення імпортних мит до узгодженого з СОТ рівня. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, на сьогодні тарифи приблизно на 2,6 тис. товарів встановлені на більш низькому рівні, ніж узгоджені Україною під час вступу у всесвітній торговельний клуб. Україна має право відмінити тарифні пільги і фактично підвищувати мита до рівня, вказаного у таблиці тарифних поступок нашої країни у СОТ. І це не потребує додаткових переговорів з країнами – учасницями цієї організації, - наголошують експерти.

Але найбільш ймовірно, що уряд готовий до більш рішучих дій. У всякім разі, іще наприкінці минулого року Київ подав заявку у секретаріат СОТ про наміри переглянути умови перебування у цій організації. Згідно з положеннями Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ) члени СОТ мають право

ініціювати переговори про перегляд митних ставок на черговий трьохрічний термін. Для України цей період наступить у поточному році. У цьому плані Україна не є першопрохідцем. У 2009-2011 роках право перегляду мит зарезервували а собою 36 держав – учасниць СОТ, включаючи Бразилію, Японію, Індію, Турцію, Швейцарію, а також Європейський Союз. І в історії організації вже є приклади, коли країнам вдавалося досягнути поставлених цілей. Але, по-перше, починаючи з 1995 р. таких прикладів було тільки вісім. Та й то мова йшла про держави, що мають вагу у міжнародному торговельному клубі.

По-друге, уряд іще не представив офіційного переліку товарів, ставки по яких Україна планує переглянути. По-третє, кожний тариф Києву доведеться знову узгоджувати з країною-експортером. А приймаючи до уваги, що в умовах кризи усі держави намагаються максимально захистити своїх виробників, ці переговори навряд чи будуть швидкими і легкими. Якщо члени СОТ ухвалять звернення України, їй будуть пред'явлені зустрічні вимоги. Головне з яких - загальний рівень мит за усіма товарними групами не може збільшуватися. Тому, очевидно, нам доведеться знизити мита на інші товари, які вкажуть переговорники. Серед таких вимог явно буде і посилення Україною самообмежень з важливих експортних позицій, включаючи метал, хімічну і харчову продукцію. Більш того, як показує досвід, впливові учасники СОТ можуть використати ініційований Україною процес перегляду мит, щоб виторгувати для себе ще більше преференцій. Причому, це стосується не тільки країн Заходу, але й того ж Китаю, який постарается використати ситуацію для посилення впливу на українські ринки.

Якщо ж Київ зважиться переглянути мита без попередніх переговорів, це призведе до ще більш згубних для економіки наслідків. Країни, чії експортні інтереси будуть ущемлені (мита на їх вироби будуть збільшені), оскаржать це рішення в органах СОТ. Україна повинна буде представити розрахунки і аргументи відносно обґрунтованості своїх різких дій і відсутності попередження. За великим рахунком, міністерству економічного розвитку і торгівлі прийдеться видумувати порушення з боку колег по СОТ, щоб виправдати свої дії. В іншому випадку Київ повинен бути повернути раніше діючі ставки. А у випадку відмови країна-заявник отримає право у односторонньому порядку підвищити мита на ті товари українського походження, шкоду від обмеження експорту яких вважатиме для нашої країни настільки ж болючою. Крім того, навіть сама постановка питання про перегляд умов участі у СОТ може різко ускладнити і без того непростий процес парафування угод про асоціацію і зону вільної торгівлі з ЄС.

Формально правила СОТ передбачають як вільне приєднання, так і вільний вихід країн із цієї організації. Більш того, процедурно розпрощатися з всесвітнім торговельним клубом також нескладно. Рішення про припинення дії протоколу про приєднання нашої країни до СОТ повинна прийняти Верховна Рада. Потім відповідне сповіщення згідно з уставом СОТ повинно бути направлено Генеральному директору організації. Через шість місяців після отримання такого листа членство країни у міжнародному торговельному клубі

припиняється. Однак з часу існування СОТ таких прецедентів не було. І це притому, що між членами СОТ час від часу виникають доволі серйозні суперечки. Причини цього лежать на поверхні. По-перше, як тільки країна залишає СОТ і відмовляється від обов'язків з використання узгоджених тарифів, аналогічні дії запроваджує решта держав, що входять до організації. Причому рівень мит може бути яким завгодно. Адже оскаржити їх у рамках СОТ країна-відступник вже не зможе, як і провести інші обмежувальні заходи. Не варто й казати, що члени СОТ не втратять можливості скористатися цією ситуацією, щоб вижити конкурента з найбільш привабливих ринків. Більш того, відмова від участі у СОТ автоматично означає, що країна більше не буде підтримувати вільний рух капіталу. А ця обставина перекреслить інвестиційні перспективи держави. І нарешті, подібні дії можуть зовсім заморозити співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями. Зворотній же процес знову може розтягнутися на роки. Щоб відновитися у СОТ, нашій країні прийдеться знову підписувати двосторонні угоди з кожною з країн-учасниць СОТ. І цього разу поступки Києва можуть стати ще більш катастрофічними для вітчизняних виробників.

Питання

1. На основі наведеного матеріалу проаналізуйте спільність і суперечливість цілей і наслідків внутрішньої і зовнішньої економічної політики держави.
2. Поясніть наступний вислів: "Підвищення імпорتنих мит обмежує як імпорт, так і експорт країни, що використовує мита".
3. Чи слід Україні підвищувати мита, до яких наслідків це може призвести?
4. Який метод торгової політики для захисту вітчизняних виробників і обмеження імпорту ви пропонували б застосувати - імпорتنі мита, імпортну квоту чи бюджетну субсидію і чому? Оцініть плюси і мінуси кожного з наведених методів.
5. Яким є вплив діяльності ГАТТ-СОТ на рівень митних ставок у міжнародній торгівлі?
6. Оцініть вплив участі України у СОТ на зовнішньоторговельну політику держави.
7. Припустимо, Україна імпортує лікарський препарат за ціною 10 дол. Крива внутрішньої пропозиції даного товару визначається рівнянням $S = 50 + 5P$, а рівняння кривої попиту має вид: $D = 300 - 10P$. За рішенням уряду країна ввела імпортне мито у розмірі 20 % від ціни кожної одиниці товару.
Розрахуйте і проаналізуйте вплив імпортного мита на:
а) розмір виграшу (чи втрат) споживачів лікарського препарату;
б) розмір виграшу (чи втрат) національних виробників даного товару;
в) доходну частину державного бюджету;
г) чистий виграш (чи втрати) країни в цілому.

(Завдання виконується графічно).